

2 noiembrie 1869 București-17 septembrie 1888 București

Ne bucurăm atunci când citim sau scriem despre o doamnă dedicată artelor sau științei într-o perioadă a evoluției tuturor domeniilor, dar susținute, mai ales, de bărbați. Poate, i s-ar fi recunoscut Iuliei Hasdeu întreaga operă a fi genială, dacă timpul vieții ei ar fi avut dimensiuni largite. Însă fiicei foarte tinere a savantului filolog și istoric Bogdan Petriceicu Hasdeu urșitele i-au limitat spațiul de desfășurare. Au înzestrat-o cu genialitate, dar au grăbit-o să creeze în doar doi-trei ani. Și ea s-a supus, dar mai mult în limba franceză.

Or, „traducerea poeziei Iuliei Hasdeu din limba franceză în limba română a întârziat câteva decenii. A traduce o poezie înseamnă a lua ceva din sufletul poetului (...) a te contopi sufletește cu el. Atunci când nu ai o identificare cu simțirea acestuia, nu poți să-l talmăcești. În orice poezie tradusă există, de fapt, doi poeți. (...) Pentru literatura română a fost o mare pagubă că Iulia Hasdeu a scris în limba franceză. Voia să creeze mai târziu în limba ei maternă. (...) Cu opera Iuliei Hasdeu în românește (...) se impune cu necesitate să apară mai vie amintirea geniului ei, amintirea acestei tinere fete, care s-a împărtășit cu zarea, cu cerul înstelat, cu beatitudinea iubirii platonice, care a visat pe cărările argintii ale lunii și care a știut așa de socratic să primească taina morții. O amintire scumpă și mereu trează care va ști să lumineze și peste suflete și peste veac”. (Ciprian Doicescu, Tălmăcirii din poeziile Iuliei Hasdeu) Unicul vlăstar al lui Bogdan Petriceicu Hasdeu și al Iuliei (n. Faliciu) s-a născut la București în 2 noiembrie 1869 și a primit numele de Iulia, precum mama ei. Bucuria familiei a fost mare constatându-se faptul că Lilica era un copil dotat excepțional. Citea și

INDEPENDENȚA
ROMÂNĂ
*Independența
prin Cultură*

scria de la 3 ani.

La 8 ani vorbea în limbile franceză, germană, engleză și tot atunci își trecea examenele pentru clasele primare. La 11 ani termina cursul secundar al liceului Sf. Sava din București. În 1881 pleca însoțită de mama sa la Paris, unde urmează cursurile Colegiului Sévigné. În 1886 ia bacalaureatul în litere la Sorbona. S-a înscris la Facultatea de litere.

Frecvența și cursurile la École des Hautes Études. Studia limbile clasice, literatura antică, literatura franceză și engleză, istoria și filosofia. Susținea comunicări cu subiecte dificile (Logica ipotezei, Cartea a doua a lui Herodot). Avea aplicație și lua lecții de desen, pictură și muzică. Și la București studiasse la Conservator armonia și canto. Scria versuri în limba franceză și a așternut pe hârtie proiecte literare, impresionând prin amploare și varietate. În 1887 îi apar însă primele semne de ftizie. În anul următor, când trebuia să-și susțină licența, când pregătea o teză despre filosofia nescrisă a poporului român, a fost nevoită să-și întrerupă studiile. A fost dusă pentru îngrijiri medicale în Elveția, apoi, în țară.

N-a învins boala și a murit înainte de a împlini 19 ani. A fost înmormântată la Cimitirul Bellu, într-un micuț cavou deosebit. Opera literară i-a fost dezvăluită postum de tatăl ei, savantul Bogdan Petriceicu Hasdeu. O editează în trei volume: Oeuvres posthumes (1889- 1890), cuprinzând versurile, proza, teatrul, eseurile, cugetările. Încercările ei literare, traduceri în limba română, tălmăciri vor fi reproduse în diferite publicații, mai cu seamă în Revista nouă și în Amicul copiilor. În timpul vieții îi fuseseră publicate doar patru poezii în L` Etoile roumaine, 1887. Își conserva cu grijă și orgoliu scrierile, pe care le ținea tainuite, considerându-le încă nefinisate. Dată fiecare rând, indica teatrul la care ar fi dorit să-i fie jucate piesele (peste cincizeci de proiecte), își alesese titlul Bourgeois d` Avril pentru prima culegere de versuri, precum și pseudonimul literar - Camille Armand (cf. Dicționarului Literaturii Române de la origini până la 1900, București 1979, Edit. Academiei Române). Iulia Hasdeu scria de obicei în limba franceză. Rar, ea tălmăcea versiunea originală și în românește. Compuse în limba română, spre a fi publicate în Revista nouă, sunt nuvela Sanda și poezia România, care au apărut postum (1889). Aceste scrieri atestă posibilitatea autoarei de a folosi cu îngrijire și eleganță limba maternă. Iată reproduse mai jos versurile create chiar de Iulia la vârsta de 13-14 ani:

INDEPENDENȚA ROMÂNĂ

Independența prin Cultură

„Câmpia ne zâmbeste, de flori împestrită/
Ca un chilim ce-l țese natura-n fețe vii;/
Și iarba cea subțire, de vânturi aplecată,
Ascunde mii de fluturi cu aripi argintii.//
Când florile mișcate de-o blândă adiere/
Se-mbată de lumină sub soarele cel cald,
Din sânul lor albina cu poftă soarbe mierea/
Notând din floare-n floare pe marea de smarald.//
Deodat` un nor năpraznic astupă mândrul soare,
Un vâl ursuz și rece se-ntinde peste flori;/
Se-ntunecă pământul de-o noapte-ngrozitoare;
Și fluturi, și albine-s cuprinse de fiori.//
Dar iată că pe ceruri, spărgând nemila ceții/
Un înger se ivește, trimis de Domnul Sfânt;/
Împrăstie toți norii, cu raza dimineții;/
Se-așterne iar voioasă lumina pe pământ.//
Câmpia cea bogată e dulcea Românie/
Cu fluturi, flori și albine; iar norul cel cumplit/
E dușmanul ce tinde s-o ducă la robie/
Lățind o neagră umbră pe ceru-i umilit.//
Luceafărul ce vine ca să ne dea dreptate,
Gonind întunecimea prin falnicul său zbor,
În lume acel înger se cheamă Libertate;/
El trage după dânsul lumină peste nor!”.

Prin epitete, comparații, personificări, inversiuni poetice, rimă încrucișată aproape perfectă și ritm amfibrahic bine studiat, poeta susține o alegorie prin care Țara tinde spre Libertate prin factori luminoși care alungă norii de orice natură vor fi ei. Nuvela, de fapt, o povestire, pare a fi influențată în structura ei de Sultânica lui B. Șt. Delavrancea, mai ales prin stilul înflorit, ornamentat. Delicatețea și fragilitatea adolescenței autoare în versuri sau în proză sunt trăsături înrâurite de lecturile pe care orice tânăr le avea în vedere în acea vreme.

Alături de influența literaturii populare românești se manifestă și ecourile livrești din lirica lui Dante, Petrarca, Tasso, Ariosto, din cântecele trubadurilor, din Shakespeare. Creația în versuri a Iuliei

Hasdeu stă sub semnul poeziei romanticilor francezi, îndeosebi Lamartine și Victor Hugo ori a parnasianului Sully Prudhomme. Este tulburătoare predispoziția meditativă, încercând să înțeleagă rosturile vieții, ale iubirii și ale morții. Poeta caută să se îndepărteze de prozaismul vieții. Pentru tinerețea ei fragilă este de admirat luciditatea pe care o manifestă, imaginându-se la o vârstă a umanității în vremea trubadurilor și a castelanelor, a lui Roland și a Jeannei d'Arc. Este un trecut idealizat, contemplat în multe din reveriile ei sentimentale. În veșminte de Ev Mediu, dragostea apare ca o trăire gravă, unică, însoțită de gesturi solemne sau eroice. Se înfiripă treptat presentimentul morții. Renunță la viață, jertfindu-se în numele iubirii pentru divinitate.

Moștenind febra creatoare a familiei, Iulia Hasdeu se gândise să scrie și câteva romane, mai multe lucrări dramatice în versuri și în proză. S-au păstrat planuri și fragmente de comedii, de drame cu subiecte antice sau inspirate din istoria și tradițiile poporului român (L'Ami de Trajan, Les Heiduques). Tânăra avea o fină aplicație analitică în interpretarea literaturii dramatice, dovedită de eseurile și însemnările asupra personajelor lui Shakespeare, Molière, Racine și Corneille. Au mai rămas de la ea numeroase cugetări, precum și scrieri pentru copii, unele izvorâte din cunoașterea și dragostea pentru legendele și poveștile românești.

Îl prețuia pe Petre Ispirescu pentru inițiativa lui. Ar fi vrut să-i traducă basmele în limba franceză. Generalul Constantin Manolache o considera pe Iulia Hasdeu genială, un copil minune și avea nevoie de material documentar informativ, pentru tot ceea ce a constituit viața umană a poetei, adică să justifice „acel sul pe care s-au depănat scurtele și îndureratele sale zile”. Constantin Manolache explică titlul cărții sale „Scânteietoarea viață a Iuliei Hasdeu” (atât ca intensitate cât și ca durată.) Și tot aici arată truda de a alergera și de a aduna acel delicat material documentar, prin amintirile furnizate de părinții Iuliei și de publicistul și poetul Victor Bilciurescu, un coleg de pe vremuri al acesteia și colaborator la Revista nouă a lui Bogdan Petriceicu Hasdeu, amintiri de la Collège Sévigné și Sorbona, de la colegi și prieteni, de la fostul prim-ministru francez Leon Blum.

S-a bucurat între 1881 și 1888 de prietenia Iuliei. La fel - soția sa, Lise L. Blum care-i fusese colegă Iuliei. Tot o prietenă a poetei a fost doamna Clotilde Cortot, soția ilustrului muzician Cortot. Există o inexplicabilă tăcere asupra corespondenței dintre Iulia și părinții ei. Domnul general Constantin Manolache a citit câteva scrisori și, având o memorie foarte bună, a reținut vreo câteva. Deci ele există, dar ar trebui divulgate, desecretizate oficial, „Dând la iveală viața și opera acelei <<jeune fille extraordinaire, d'une intelligence si ouverte, d'une imagination si vive et si feconde, d'une ame si belle et si sincerement eprise d'ideal>>, cum se exprimă filosoful Em. Boutroux despre Iulia Hasdeu, viața și opera aceleia care <<a fait dans notre pays le plus grand honneur au sien>>, cum o elogiază marele poet Sully Prudhomme”. Ciprian Doicescu, traducând din limba franceză în limba

română face și câteva observații, arătând că în România nu există niciun interes pentru oamenii de litere.

„Nu există cultul oamenilor mari, cultul valorilor spirituale, după care se judecă superioritatea intelectuală a unui popor. (...) În România niciodată nu a trecut pe la departamentele de resort vreun Mecena. (...) În timpul din urmă - prin 1939 - , doi scriitori au scos din umbra trecutului figura candidă a Iuliei Hasdeu: generalul Constantin Manolache, cel care a scris cu talent o viață romanțată a poetei, și scriitorul Ion Aurel Manolescu, cel care a evocat cu pietate sublimul și chinul vieții ei”. „Iulia Hasdeu este o glorie a neamului românesc (Ciprian Doicescu). România, țară nu bogată în poeți mari, a dat prin întâmplare și poeți care au scris în limba franceză.

Sunt - mai exact - trei poete: Iulia Hasdeu, Elena Văcărescu și Ana de Noailles (n. Brâncoveanu). Dintre aceste trei poete numai Iulia Hasdeu n-a putut să dea măsura geniului său creator, din cauza morții premature. Fapt incontestabil este că Iulia Hasdeu a fost un geniu.(...) Conform opiniei lui Lombroso, un om de geniu nu poate să dea naștere unui alt geniu. Atunci cum se face că atât B.P. Hasdeu cât și fiica sa sunt genii? Înseamnă că dacă Iulia Hasdeu este un geniu, tatăl ei a fost un erudit, nu un creator mare în artă. Niciodată filologii - și nici istoricii - nu sunt genii, ci erudiți. Geniul trebuie să creeze totul prin putere proprie, nu să imite”. Un autor francez, Alfred Gonnaud, a pus-o pe Iulia Hasdeu alături de Alphonse de Lamartine și Alfred de Musset. „Iulia a murit înainte de a împlini 19 ani. În opera poetică ea se afla în căutarea drumului.

Iulia Hasdeu se adăpa la poezia străveche a antichității clasice, în special la Ovidiu și Horațiu, la poezia marilor începuturi din Italia - la Dante și Petrarca, - la romantismul francez, - Victor Hugo și Alfred de Musset. În epoca studiilor sale, Iulia Hasdeu, în anii începuturilor frumoase, adăuga la arta predecesorilor propria sa artă. Că Iulia Hasdeu a fost un geniu se poate vedea, dacă nu din valoarea estetică a operei sale, care e o operă de începuturi, dar din puterea ei de cugetare, din gândul adânc cu care a știut privi lumea și viața, din sentimentul său poetic sui-generis. Din visarea și melancolia ei așa de înrudite cu cele ale marelui Chopin. Aceeași viziune a morții ca în sonata marșului funebru, opus 35, întâlnim și la Iulia Hasdeu. (...) Ea a știut să ridice la înălțimi fantastice de gând elegia morții. Arareori se întâlnește un poet care să cânte moartea cu atâta melancolie, care să se împace cu liniștea, cu eternitatea ei. Iulia Hasdeu a știut să observe lumea.

Putând însă să cugete și să observe la vârsta ei, la răspântia dintre adolescență și copilărie, înseamnă că era un exemplar ales”. Opera Iuliei Hasdeu este asemenea mugurilor de April. De aceea și-a intitulat primul volum de poezii Bourgeois d`Avril, conform dorinței înseși a poetei, nu tatăl a ales acest titlu. Sufletul unic al poetei era combinat cu o memorie fenomenală, cu o mare putere de atenție, cu interesul pentru studiu, pentru carte, pentru limbile clasice greacă și latină și pentru cele moderne de mare circulație, cu precocitatea în gândire, cu talentul creator în literatură. Au tradus din opera Iuliei Hasdeu: Monica Pillat, Ciprian Doicescu, Victoria Ana Tăușan, Traian Demetrescu. S-a mai ocupat de Iulia Hasdeu, alcătuindu-i un portret, doamna Crina Decusară Bocșan, văzând alături de frumusețea delicată a fetei, adolescentei și tinerei Iulia Hasdeu miopia acesteia, durerile de cap, dar mai ales perspicacitatea în privința relațiilor dintre părinții ei, pregătirea în particular sub controlul competent al tatălui, ba chiar și neîncrederea celor din jur în capacitățile ei la vârsta de zece ani, pentru că nu făcea uz de trăsăturile excepționale în materie de cunoaștere, decât atunci când era întrebată.

Când tână bolnavă a realizat că va părăsi definitiv lumea aceasta, însemnările ei respiră regretul efemerității. „În atitudinea de așteptare a morții nu trebuie văzută decât căutarea unui echilibru sufletesc care să anuleze teama de inevitabilul ce se va produce”. S-ar mai găsi loc pe rafturile marilor biblioteci pentru cărțile fiicei savantului și ale cercetătorilor români, francezi sau ai altor culturi referitoare la fenomenul Iulia Hasdeu. Francezii se mândresc încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea cu geniala româncă acclimatizată culturii lor. Ne mândrim și noi, românii, dar nu facem mai

mult pentru a o promova. Poate, mai târziu...

Cleopatra Luca

INDEPENDENȚA ROMÂNĂ

*Independența
prin Cultură*